

Lírai (nye)remények

Nemrég röppent fel a hír: a stuttgarti üzletember, Horváth Péter által alapított 6000 eurós Irodalmi Ösztöndíjat Krusovszky Dénes, debreceni illetőségű ifjú költő, író, műfordító – mint a legtehetségesebb pályakezdő (35 év alatti szerző) – nyerte el. (Ez köznapira lefordítva, kb. 1.7 millió Ft-ot jelent.) Csak érdekességként: a rangos zsűri (Esterházy, Szilasi, Keresztury Tibor) névsorában Szálinger Balázs is szerepelt, de az utolsó körben mégis lemaradt. Szálinger Balázs ismert és kedvelt szerzőnk, barátunk, igazán sajnáljuk, hogy ezúttal nem ő lett a díjazott. Legfeljebb annyit tehetünk hozzá: mindkét szerző darabját játssza a Hevesi Sándor Színház, Krusovszkytól az *Üveganya* került színre, míg Szálinger Balázs a *Köztársaság* című drámájával novemberben debütált a hazai közönség előtt. Akárhogy is: szép pénz, amit a német üzletember a fiatal magyar irodalom kibontakozása érdekében „feldobott”.

Ugyanakkor sokszor panaszkodunk, hogy anyagias, földhözragadt korban élünk, minden az üzlet, a haszon – s a szellemi javakra már nem futja sem idő, sem energia, sem pénz. Annak idején, a „múlt rendszerben” a kultúra nem volt áru, a mindenható állam ezt a tételt – igaz, tendenciózus formában – igyekezett mindenkinek biztosítani. „Magas kultúrával” mérgeztük a dolgozó népet, s egy-egy kivételes befogadói pillanattól magunk is meghatódtunk. (Ennek egyik szép, de túlzó megnyilvánulása: a *Vers mindenkinek* című tv-műsor. Sajnos, a vers nem szól mindenkinek...) A köz művelésétől – a szocialista felvilágosodástól – várták (az elvtársak) a Nagy Megértést, a radikálisan új társadalmi berendezkedés elfogadását. A mindenható ráció – a Mindenható helyett – hatotta át mindennapjainkat, a magyarázatok minden szinten – elvi szinten – indokolták, mi miért történt. Emlékszem, Karel Kosik egyik tanulmányában olvastam: a sztálini börtönben a vallató tiszt a bűnösnek a következőket mondta (a kínzás szünetében): „Magának meg kell értenie bűnhődésének elvi indokait.” Az egyoldalúság „szabadságában” éltünk, szabad volt a szocialista kultúra termékeit magunkévá tenni. Nos, nem mindenki érte be ezzel a monolit táplálkozással, másra, többre vágyott. Tiltott gyümölcsre. Cenzúrázatlan, csonkítatlan gondolatokra. Egy plurális társadalom versengő közegére. Magatartására. Esményeire. S természetesen: irodalmára.

Nos, eljött a várva várt Kánaán. A (nem) remélt „újkapitalizmus”, melyben a kultúra (az oktatás is) áru, az idő pedig pénz. S itt állunk a rendszerváltozás után több mint húsz évvel, a nagy bizonytalanságban. Mi ebben az új helyzetben az irodalom, a költészet szerepe? Van-e egyáltalán szerepe? Van-e rá igény? A rendszerváltás előtti években Kalász Márton, immár Kossuth-díjas költőnk, egyik kötete címének ezt adta: *Ki olvas éjszaka verset?* Akkoriban – Fehérváron élve – gyakrabban találkoztunk. S az egykori Püski Könyvesbolt (ami szintén megszűnt) és az Írócsoport helyiségében üldögélve kissé ironikusan kérdeztem tőle: Kedves Marci! Ki olvas egyáltalán verset? Akkoriban a politika láza hatotta át az országot, a közéletet, és sok mindent ki lehetett mondani már publicisztikában, esszében, amit korábban a líra rejtett, metaforikus nyelvű beszéde próbált közvetíteni. Ahogy Csengey Dénes mondta egyszer: „Fogalmi hálót kell szőni a kimondhatatlannak.” Weöres Sándor pedig imígyen szólt erről a *le journal* című versében: „verssorok közti résbe fér / angyalok és próféták népe / minden betűnél többet ér / a papír pörén maradt része...” Nos, a költemény 1953-ban született, a Rákosi-korszak mélypontján, amikor két lehetséges magatartásra utal a költő: rejtjelesen szólni az igazságról (a sorok közti olvasásban úgyis nagy gyakorlatra tett szert olvasóközönségünk), vagy: elhallgatni (így tiltakozni). Ő szerencsénkre az előbbit választotta, és nem hallgatott el. Bevallhatom, egyik kedvenc versemről van szó, amivel nem tudok betelni. Ebben benne van Weöres „lóságos” (értsd: jóságos), s ezért győzelemre ítélt ellenállása a diktatúra szigorának, kegyetlenségének. A neten tallózva találtam rá a *Beszélő* 1999-es számában egy Petri Györggyel készült beszélgetésre. Bár találkoztunk néhányszor, és talán mondhatom, jó viszonyban voltunk, de más körökben forogtunk... Én mindig meg voltam győződve költészetének klasszikus értékeiről. (Egy-két otromba,

gonoszkodó és provokáló megnyilvánulása ellenére.) Meglepetésemre Petri kedvenc verséről, a *le journal*-ról folyt a diskurzus. Rendkívül szimpatikusan beszél arról, miért ezt a verset választotta a beszélgetés témájául. „Egy picit úgy vagyok ezzel a verssel, mint a zeneművekkel. Nagyon szeretem, gyakran elolvasom, szinte kívülről tudom, de sosem tudom eldönteni, pontosan miről szól?” Sajnos, már nem tudom meggyőzni: a jóságról. De van egy másik érdekes észrevétele, a költészet újkori szerepével kapcsolatban. Weöressel kapcsolatban jegyzi meg: „Weörest a napi politika részletkérdései... nem érdekelték, a politikát csak kozmikus dimenzióban volt képes és hajlandó szemlélni.” Nos, erre két dolgot mondhatok. Egyszer jártam Weöresék lakásában, amikor hosszabban elbeszélgettünk. Emlékszem, P. Gy és R. B., az *Életünk* munkatársai mellett velünk volt Varga Imre, a kiváló pozsonyi költő, s Weöres Sándort – legalábbis élőszóban – igen csak érdekelt a felvidéki magyar kisebbség sorsa, az őket ért atrocitások. Sőt, meglepően jól tájékozott volt. A másik: ez a bizonyos „kozmosz” (én azt mondanám: „szeretet”) dimenzió mélyen áthatja költészetét. De túl ezen a „kitérőn”, Petritől megkérdezzük: „Visszatérve a mai ifjabb költőnemzedékre, úgy látod, hogy önazonosságuk fontos eleme a politikamentesség?” Petri válasza: „Meghatározó eleme.” Nos, ebben sem igazolta őt az idő. A 2012-es *Édes hazám* című – *Kortárs közéleti versek* alcímű – kötetben (amiben Petri is helyet kapott) 64 költő műveit válogatták össze a fiatal szerkesztők, Turi Tímea és Bárány Tibor, ráadásul a Magvető Kiadó gondozásában, akkor ez azt jelenti: valami megváltozott...

Egy részlet a kötet Bárány Tibor írta utószavából: „Majd’ negyedszázaddal a rendszerváltás után Magyarországon újra divatba jött a közéleti költészet. Fiatal, középkorú és idősödő olvasók politikai verseket küldenek egymásnak e-mailben... élénk vita folyik az *Élet és Irodalom* hasábjain és más lapok hasábjain a közéleti költészet fogalmáról, szerepéről, lehetőségeiről... A rendszerváltást követő néhány év bőséges verstermése után fokozatosan mind olvasói és kritikai figyelem övezte a politikai (sőt, helyenként aktuálpolitikázó), közéleti témájú verseket. Ám ezek a művek léteztek, és izgalmas párbeszédet folytattak egymással. (...) Antológiánk arra vállalkozik, hogy az olvasót részesévé tegye ennek a költői tradícióknak, nyelv- és világszemléleti különbségeken átívelő irodalmi párbeszédnek... Aligha véletlen, hogy a politikai költészet épen akkor talált (újra) utat az olvasókhoz, amikor a nyilvános társadalmi párbeszéd lehetőségei riasztóan csökkentek Magyarországon. A jó politikai-közéleti vers képes elérni, hogy legalább az olvasás idejére felfüggeszjük makacs előítéleteinket, gátat vessünk a hétköznapi gondolkodásunkat meghatározó értelmezési automatizmusok hatalmának.”

Hát, igen... a szerkesztő majdnem minden megállapításával egyetérthetünk. Ez bizony szinte teljes körű „rehabilitáció”. S csak örömmel tölthet el – minket, „idősödő” szerzőket –, hogy a fiatal nemzedéktől érkezik ez a „korrigáló üzenet”. Bár hivatkozhatnék Szepes Erikára is, aki a költészet paradigmaváltásáról értekezve, és Orbán Ottóra hivatkozva, elveti a posztmodern recepcióesztétikát, s helyette a „képviselési elv” megjelenésének fontosságát hangsúlyozza. Nem mennék bele részletesen ezeknek a kérdéseknek taglalásába, mert a gyakorlat világosan és meggyőzően megcáfolta az elméleteket. A „tárgyas-hermetikus” költészet mellett van létjogosultsága a személyes, hiteles líra művelésének. Egyetérthetünk a kiváló műelemzővel és esztétával, Szepes Erikával: „a képviselési elvet és a személyességet” nem lehet kiűzni a lírai gondolkodásból. És a fejlemények igazolják: a kortárs líra „nyereménye” ez, nem anyagi, hanem szellemi értelemben. A „visszanyert” olvasói érdeklődés mindennél többet ér.

A költő számára a politika csak téma. Vagy „forma”, ahogy József Attila fogalmazta, nem túl gyakran idézett, Halász Gábornak írott levelében: „Én a proletárságot is formának látom, mint a társadalmi életben, és ilyen értelemben élek motívumaival. Pl.: nagyon sűrűn visszatérő érzésem a sivárságé, s kifejező szándékom, rontó-bontó alakító vágyam számára csupán „jóljön” az elhagyatott telkeknek az a vidéke, amely korunkban a kapitalizmus fogalmával teszi értelmessé önnön sivár állapotát, jóllehet, engem, a költőt, csak önnön sivársági érzésemnek formákba állása érdekel.”

Ennél szebb és érvényesebb megközelítést (hirtelen) aligha találhatnánk a kortárs költők számára. Lehet, hogy e „nyerésben lévő állapot” hozta divatba a költőversenyeket. Két jelentős rendezvény vált immár hagyománnyá: az Aquincumi és a Quasimodo Költői Verseny. Mindkét pályázat – minden évben

– megmozgatja a kortárs líra „állóvizét”. A folyóiratunkban publikáló költők közül számosan díjazottak, helyezettek. S három éve mi is részesei lettünk egy határon átnyúló, hét ország költőit mozgósító Európai Költői Tornának. E versenyeknek mindannyian nyertesei vagyunk – új kapcsolatokra tehetünk szert, új tehetségek felbukkanásának lehetünk tanúi, vagy éppen remekművek születését kísérhetjük figyelemmel. S ahogy látom: a pénzvilág is – talán kompenzációként – a „zsebébe nyúl”, s komoly díjazással járul hozzá a líra megbecsüléséhez. Lehet, hogy Utassy Dzsó barátunknak van mégis igaza: „a verset nem írják, / a verset élve élik”. Ha a versek, az anyanyelv gyöngyszemei, megélednek bennünk, akkor a lélek szívárványhídjai épülnek, akár határokat is átívelve...

Európai Költői Torna 2013

Immár három esztendő az a rendkívül gyümölcsöző kulturális-irodalmi együttműködés, melynek eredményeként a *Pannon Tükör* folyóiratot megje-lentető Pannon Írók Társasága partnereivel, a maribori *Pivec Kiadóval* (Založba Pivec), a bosznia-hercegovinai PEN-szervezettel (PEN Centar Bosne i Hercegovine), a pozsonyi literarnyklub.sk-val, valamint a zágrábi Hrvatsko društvo pisaca-val, illetve a grazi *Lichtungen* és a milánói *Le Voci della Luna* folyóiratok szerkesztőségeivel közösen megrendezi az Európai Költői Tornát. A hét országot átfogó megmérettetés mára – minden túlzás nélkül – Közép-Európa egyik legjelentősebb irodalmi eseménye lett. Lényege, hogy a lovagköltők középkori hagyományához hasonlóan (melynek az ötletgazda szlovén várost illetően vannak kapcsolódási pontjai), nemzetközi zsűri előtt, bemutassák, összemérik – már amennyiben a költészet esetében ilyen lehetséges – újabb verseiket, pályaműveiket a nemzeti döntnökök által legjobbnak ítélt országonkénti győztesek. A fődíj az Európai Költészet Vitéze/Vitéznője kitüntető cím, egy arany(ozott) rózsa és 1000 € pénzjutalom.

A Pannon Írók Társasága – mint magyarországi szervező – képviselői (ez évben Péntek Imre, Kaj Ádám és jómagam) a beérkezett alkotások közül évente 12-t választanak, illetve közölnek a lapban, és e tucatnyi műből emelik ki azt az egyet, mely (nyilván szerzőjével egyetemben) képviseli hazánkat a szarajevói és zalaegerszegi/kassai gálaesteken, valamint a maribori nagydöntőben. 2011-ben Ferencz Győző (aki meg is nyerte a Tornát és a következő évben a nemzetközi zsűri tagja lett), 2012-ben Kabdebó Tamás, idén pedig Szalai Zsolt szövegét választottuk ki, mely utóbbit a 2013-as legjobb 12 vers között az alábbiakban közreadunk.

Mind a 12 szerzőnek szeretettel gratulálunk, Zsoltnak pedig sok sikert kívánunk a nemzetközi fináléban!

Szemes Péter